

Pedagogika strachu i kary jako narzędzia katynizmu w procesie destrukcji życia społeczno-politycznego

ZBIGNIEW WERRA

DR HAB., PROF. PK

ORCID: 0000-0003-4795-9473

Politechnika Koszalińska, Wydział Humanistyczny

e-mail: zb.werra@wp.pl

Słowa kluczowe: katynizm, kara, pedagogika, polityka, sterowanie, strach, wychowanie

Abstrakt

W całej koncepcji komunistycznej ideologii i funkcjonowania totalitarnego reżimu fundamentalne znaczenie miała biurokratyczna nomenklatura partyjna zajmująca się powoływaniem i odwoływaniem kandydatów na poszczególne stanowiska w strukturach władzy. W tym kontekście sterowniczy wymiar katynizmu wskazuje na cały proces, za pomocą którego dąży się do osiągnięcia zamierzonego celu, przy użyciu odpowiednio dobranych metod. Konsekwencją takich działań jest zorganizowanie struktury życia społecznego i politycznego na bazie przygotowanej w tym celu tzw. pedagogiki strachu i kary. Należy zaznaczyć, że w zasadzie jest ona stosowana w każdej ideologii, nie tylko totalitarnej.

Pedagogy of fear and punishment as tools of Katynism in the process of the destruction of socio-political life

Keywords: katynizm, punishment, pedagogy, politics, control, fear, upbringing

Abstract

In the whole concept of the communist ideology of the functioning of the totalitarian regime, the bureaucratic party nomenclature, which was appointing and dismissing persons from positions in the structures of power, was of fundamental importance. In this context, the controlling dimension of katynism shows the process of achieving the goal by using appropriately chosen methods. The consequence of such actions is organising the structure of socio-political life pursuant to especially worked out pedagogy of fear and punishment. It should be noted that the latter is generally applied in every ideology, not only the totalitarian one.

Wprowadzenie

W całej koncepcji marksistowskiej ideologii i funkcjonowania totalitarnego reżimu fundamentalne znaczenie miała biurokratyczna nomenklatura partyjna zajmująca się powoływaniem i odwoływaniem kandydatów na poszczególne stanowiska w strukturach władzy. Możliwość

decydowania w dowolny sposób o nominacji na określone stanowisko urzędnika państwowego było i jest elementem swoistej gry zależnej od obowiązującej partyjnej koniunktury, opartej głównie na strachu i karze. Mechanizmy ukształtowane w znacznym stopniu w okresie realnego socjalizmu z powodzeniem realizowane są współcześnie. I chociaż teoretycznie w wielu przypadkach ich wykonawcy odcinają się od założeń i określeń obowiązujących w dyskursie społecznym tzw. minionej epoki, to jednak w praktyce założenia te są realizowane w sposób systemowy i konsekwentny. Osią destrukcji życia społeczno-politycznego jest oparta na ideologii komunistycznej tzw. pedagogika strachu i kary, którą określić można przez pojęcie katynizmu. Rozumiany jest on jako proces anihilacji podmiotu indywidualnego i społecznego w obszarze społeczno-politycznym (Werra, 2015, s. 9–23).

Katynizm to

(...) świadomy, jednolity i całościowy, z jasno określonym teleologizmem (system) mechanizm ukształtowany w oparciu o założenia ideologii materialistycznej koncepcji świata, wykorzystujący narzędzia cybernetyki społecznej, którego celem jest doprowadzanie do anihilacji w obszarze ładu społeczno-politycznego. W wyniku tego cybernetyczny wymiar katynizmu urzeczywistnia się tu w wykorzystaniu następujących narzędzi systemowego procesu destrukcji życia społeczeństwa: kłamstwa, strachu – lęku, nienawiści społecznej, cynizmu, krzyku, deprecjonowania tradycji i historii Polski, zwalczania religii rzymskokatolickiej, szeroko rozumianej manipulacji, chaosu aksjologicznego, zależności społecznych (np. prekariat), atomizacji społeczeństwa, popierania wszelkiego rodzaju patologii szczególnie w obszarze obyczajowym, niestabilności, a tym samym względności pozytywnego prawa stanowionego, które mają doprowadzić do redukcji bytu społecznego – narodu do poziomu poniżej kategorii świata zwierząt – masy charakteryzującej się alienacją, anomią, utopizmem – w wymiarze społecznym i totalitarnością w wymiarze państwa. Jednocześnie dąży do przejęcia kontroli i sterowalności nad całym procesem edukacyjno-wychowawczym obejmującym wszystkie jego poziomy w celu ukształtowania „nowych elit” (Werra, 2015, s. 12).

Celem tego opracowania jest próba przedstawienia specyficznego narzędzia, jakim jest katynizm, w jego strukturze sterowniczej ujętej w model pedagogiki strachu i kary, którego źródłem był aparat bezpieczeństwa Rosji sowieckiej. W tym celu sformułowano pytanie badawcze (szczegółowe), a mianowicie: jakie znaczenie dla człowieka i społeczeństwa ma strach, a z nim związana kara, w życiu społeczno-politycznym oraz w podejmowaniu przez niego decyzji? Z powyższych założeń wynika hipoteza badawcza, która określa społeczeństwo jako samodzielny podmiot relacyjny (naród), któremu z natury rzeczy przeciwstawia się katynizm dążący do jego gruntownej polaryzacji. Posłużono się w tym celu metodą indukcyjną, a tym samym jakościową. Niniejszy artykuł stanowi swego rodzaju wstęp do podjęcia analizy katynizmu w różnych obszarach życia społeczno-politycznego.

Společno-polityczne znaczenie katynizmu wyrażone w tzw. pedagogice strachu

Pedagogika strachu ukształtowana w sposób zasadniczy po Rewolucji Październikowej z 1917 roku, swoim oddziaływaniem objęła wszystkie państwa wchodzące w obszar oddziaływania

Związku Sowieckiego. Głównym jej celem było zredukowanie podmiotowości indywidualnej i społecznej do poziomu przedmiotowego, zależnego od szeroko rozumianej władzy na wszystkich jej szczeblach. Strach ze swojej istoty uniemożliwia rozwój bądź – w najlepszym przypadku – znacznie zniekształca analityczne postrzeganie rzeczywistości i optymalne podejmowanie decyzji związane z realizacją określonego teleologizmu. Pewną formą katynizmu w tym obszarze było zorganizowanie życia politycznego opartego na nieustannym systemowym zagrożeniu, którego przejawem stała się permanentna podejrzliwość, w przestrzeni której każdy stawał się potencjalnym wrogiem systemu. Przedstawiciele aparatu władzy organizowali kampanie wyborcze, wpływali na dobór delegatów i wybór władz. Nietrudno tu dostrzec pewną analogię do współczesności.

Najdobitniej wyrażała się ona, z właściwą sobie siłą i brutalnością, w obszarze maksymalnego unicestwienia godności i osobowości człowieka. Osoba ludzka – jednostka – stawała się liczbą, pozbawioną znaczenia masą (Werra, 2015, s. 12). Nie dziwi taki stan rzeczy, ponieważ jest on wypadkową odrzucenia religii podmiotowej wyzwalającej człowieka ze stanu niewolniczego. W tym wypadku skutkiem przeciwstawienia się religii chrześcijańskiej była konieczność utworzenia pewnej struktury, która przypominałaby, w formie prymitywnej, pewne jej założenia, jak np. posłuszeństwo władzy, kult jednostki, donosicielstwo, „sprawiedliwość” czy karę, a wszystko to miało być oparte na kategorii strachu, który stawał się swego rodzaju imperatywem ideologii komunistycznej. Ta swoista pseudoreligijność wynikała z konieczności przejścia w pełni procesu sterowniczego nad całym narodem, domagała się jakiejś formy obrzędowości i specyficznego języka, w centrum którego był wszechobecny strach i podejrzliwość, które dotyczyły prawie wszystkich obywateli. Każdy mógł być posądzony i oskarżony niemal o wszystko.

Rosja sowiecka umiejętnie i celowo stworzyła dookoła siebie atmosferę tajemniczości i podejrzliwości. Odzwierciedleniem tej rzeczywistości było rozumienie sprawiedliwości wynikającej z przyjętego i obowiązującego prawa, które było oparte głównie na kategorii strachu i kłamstwa, w odróżnieniu od chrześcijańskiej koncepcji rozumienia człowieka, w której dominuje dążenie do oparcia działalności ludzkiej na wartościach obiektywnych oraz poszukiwanie prawdy. W koncepcji cywilizacji łańskiejskiej tkwi bowiem szacunek dla osoby ludzkiej w jej wymiarze jednostkowym, jak też i społecznym jako bytów podmiotowych (Mora, Zwierniak, 1945, s. 5, 7). W tym drugim wymiarze chodzi o byt relacyjny (Bartnik, 2008, s. 328).

Powyższej koncepcji przeciwstawił się kierunek myśli opierający działalność ludzką na pojęciach relatywistycznych, względnych, na etyce obojętności i na całkowitym, właściwym kulturze euroazjatyckiej, zlekceważeniu praw jednostki. Były to podstawowe założenia ustroju totalitarnego, na których bazował cały system pedagogiki strachu. Najdobitniej zawsze będzie się on wyrażał – z właściwą sobie siłą i brutalną oczywistością, w unicestwieniu godności i osobowości człowieka – w systemie karnym. Tu bowiem osoba ludzka – jednostka staje się jedynie liczbą, a w wymiarze społecznym pozbawioną znaczenia masą (Mora, Zwierniak, 1945, s. 7). Nie dziwi taki stan rzeczy, ponieważ jest on wypadkową odrzucenia religii podmiotowej wyzwalającej człowieka z tzw. stanu niewolniczego. Cała struktura posiadała charakter absolutystyczny, co miało świadczyć o wszechwładzy panującego. Taki układ faktów wymuszał, w celu

realizacji założeń utworzenie całej struktury aparatu terroru – pedagogika strachu bazowała zasadniczo na szeroko rozumianych karach w stosunku do tzw. wrogów proletariatu – rzeczywistych czy wymaganych. Dostateczną podstawą do podjęcia jakichkolwiek działań stał się donos. Chętnie posługiwano tu się anonimowymi informacjami przygotowanymi przez przedstawicieli władzy w celu oskarżenia osoby uznanej za winną (Frierson, Wileński, 2011, s. 354). Należy zaznaczyć, że jednym ze skutków i pozostałością „pedagogiki strachu” jest dość powszechne anonimowe donosicielstwo.

Charakterystyczną cechą odnoszącą się do „religii” w „pedagogice strachu” było samooskarżenie. Zauważyć należy, że mechanizm ten w sposób logiczny uruchamiał proces myślowy polegający na konieczności znalezienia przyczyn oskarżenia – dokonywała się tu analiza szeroko rozumianego zachowania. W jego wyniku wskazywano najczęściej drobne, mało znaczące wykroczenie. Największe obawy budziło jednak znalezienie przyczyny oskarżenia. W razie trudności ze sformułowaniem zarzutu stosowano metodę przesłuchania na „życiorys”: „oskarżony był zobowiązany przedstawić wiernie i szczegółowo pewien okres swego życia. Czynność tę powtarzano kilkakrotnie w różnych odstępach czasu. Wynalezienie niezgodności zeznań stanowiło w rozumieniu śledztwa dowód ukrywania przestępstwa” (Kołakowski, 2010, s. 36, 154). Celem tak rozumianej pedagogiki strachu było dążenie do całkowitego psychicznego złamania człowieka i wymuszenie w nim przekonania, że „zgrzeszył” przeciwko komunistycznemu państwu. Innym mechanizmem katynizmu, mającym prowadzić do anihilacji podmiotowości osoby ludzkiej, było „dostosowanie sprawców czynów przestępczych do współżycia w państwie pracujących” (Aleksiejewa, 2013, s. 61–91). Metoda ta nie tylko była narzędziem terroru, ale brutalnym systemem nieobiektywnego wychowania społecznego, którego szczególnym przejawem było życie w permanentnym zagrożeniu wynikającym z wszechobecnego szpiegostwa, a tym samym i donosicielstwa. Podejrzliwość w tej dziedzinie miała niezwykle podstawy:

(...) umiejętność rysowania, znajomość obcych języków, wyjazdy za granicę były poważną podstawą do przypuszczenia, że jeśli dany osobnik nie jest szpiegiem, to w każdym razie ma odpowiednie dane do tego, by się nim stać – a zatem na wszelki wypadek należy go zamknąć (Stalin, 1949, s. 11–19).

Podejrzliwość była posunięta do absurdu – obywateli innych państw, uważających się za komunistów i będących na usługach wywiadu ZSRS, po przekroczeniu sowieckiej granicy aresztowano, więziono, sądzono i skazywano za szpiegostwo. Wynikało to z przyjętej zasady, że skoro: „byłeś szpiegiem naszym, możesz stać się także i szpiegiem naszych wrogów” (Lityński, 2013, 181–199). Pedagogika strachu była główną podporą absolutyzmu bolszewickiego i techniką bolszewickiej rewolucji światowej:

(...) Przystawieniem ludzi na proletariackie myślenie, dostosowaniem obywatela do warunków współżycia w państwie robotniczo-właścicielskim, niszczeniem masowym wrogów proletariatu – wszystkim tym zajmował się sowiecki wymiar sprawiedliwości. Był on obok szkoły najbardziej powszechną instytucją wychowania publicznego (Bocheński, 2013, s. 72–73; Józewski, 2014, s. 58–64).

Obecna na wszystkich poziomach życia społeczno-politycznego tajemniczość, prymitywna forma nawiązująca do religijnego sacrum, prowadziła do destabilizacji wewnętrznej osoby ludzkiej jako podmiotu i powodowała niepokój, niepewność i strach, które odbierały jej w konsekwencji samodzielność w obszarze myślenia, mówienia czy podejmowania decyzji i ich realizacji. Człowiek musiał być w całej swej strukturze zależny od systemu rozumianego jako „ziemski absolut”.

Podsumowując, można zauważyć, iż skrajną formą tzw. pedagogiki strachu była działalność specjalnego organu bezpieczeństwa państwowego w Związku Sowieckim, jakim był Ludowy Komitet Spraw Wewnętrznych, NKWD – trzecie wcielenie Czeki, któremu podlegały wszystkie obszary życia społeczno-politycznego. Katynizm, który wyrażał się, a i współcześnie wyraża się również w pedagogice strachu, miał na celu systemowe zniewolenie osoby ludzkiej i przetransponowanie jej w narzędzie całkowicie zależne od obowiązującego w danym okresie historycznym systemu. Niewątpliwie obecna sytuacja społeczno-polityczna świata w znaczący sposób przypomina sowiecką pedagogikę strachu, w której jedynie zmienił się punkt oddziaływania na jednostkę ze światopoglądowego na zdrowotną (Ciesielczyk, 1990, s. 29–31; Sendek-Biliczka, 1990, s. 54; Lewickij, 1990, s. 67–90; Mac Cullagh, 1924, s. 187–210).

Społeczno-polityczne znaczenie katynizmu wyrażone w tzw. pedagogice kary

Strukturalną podstawą funkcjonowania społeczeństwa w Rosji sowieckiej był relatywizm pojęciowy (Zamorski, Starzewski, 1994, s. 8–10.). Konsekwencją takiego stanu rzeczy było odejście od prawdy jako kategorii kształtującej strukturę bytu społecznego w obszarze szeroko rozumianej sprawiedliwości, z tego też względu „w sądzie sowieckim nikt do nikogo nie apelował o udowodnienie prawdy” (Lenin, 1952, s. 132). W powyższym kontekście wydaje się zrozumiałe stwierdzenie Lwa Tołstoja, że: „więzienie w Rosji jest jedynym odpowiednim miejscem dla człowieka sprawiedliwego” (Parandowski, Londyn 1996, s. 21–76). W przywołanym cytacie zawarta jest metoda polegająca na redefinicji pojęć. W cywilizacji łacińskiej więzienie jawi się jako przestrzeń zniewolenia człowieka. Z mechanizmem redefinicji mamy do czynienia także współcześnie i to na o wiele większą skalę niż proponował tę formę sterowania narodami tzw. realny socjalizm. Kara w procesie sterowania społeczeństwem jest obok strachu podstawowym czynnikiem utrzymującym społeczeństwo w pewnej zależności od obiektu sterującego, którego zamiarem jest osiągnięcie zamierzonego celu.

Jeśli weźmie się pod uwagę, że w Rosji sowieckiej i państwach jej podległych, wszystkie dziedziny życia podlegały kontroli państwa, każde niecisłe wykonanie obowiązku mogło być i było w praktyce uznawane za sabotaż kontrrewolucyjny (Brązkiewicz, 2005, s. 141–187).

Sabotaż kontrrewolucyjny, tj. świadome niewykonanie przez kogokolwiek określonych obowiązków lub umyślne niedbałe ich wykonanie w szczególnym celu osłabienia władzy rządu i działalności aparatu państwowego, pociąga za sobą – pozbawienie wolności na okres nie krótszy niż do jednego roku, z konfiskatą całego lub części mienia, z zastosowaniem przy szczególnie obciążających okolicznościach surowszych środków aż do najwyższego środka obrony społecznej – rozstrzelania z konfiskatą majątku (gumer.info).

W praktyce stosowanie środków obrony społecznej sprowadzało się do ograniczenia wolności religijnej, badań naukowych, przekonań politycznych i twórczości artystycznej. W systemie sowieckim karanie miało na celu tzw. umocnienie chwiejnych członków społeczeństwa (Pniewski, 1935, s. 14–55; Kucharski, 2010, s. 21–48).

Odpowiedzialność, a tym samym kara zbiorowa, doskonale charakteryzowały strukturę społeczno-polityczną państwa sowieckiego. Metoda zbiorowej pedagogiki kary pozwalała na szantażowanie oskarżonego możliwością aresztowania członków jego rodziny. Groźby obejmowały możliwość cierpień psychicznych, np. względem żony (pozbawienie wolności, odseparowanie od dzieci), jak i fizycznych (dokonanie gwałtu na małżonce). W dalszej kolejności następowały upokorzenia moralne (Jeziński, 1927, s. 12–54). Jest rzeczą zrozumiałą, że w systemie nerwowym człowieka aresztowanego, a tym bardziej niewinnego, następują zmiany powodujące depresje psychiczne i zaburzenia nerwowe. Pociąga to za sobą zmniejszenie odporności organizmu oraz osłabienie woli. Wytrącenie z normalnego trybu życia, głód i wycieńczenie, pozbawienie wygód, ograniczenie swobody ruchów, uniemożliwienie styczności z osobami bliskimi i szereg innych mogły mieć znaczący wpływ na powyższe zmiany (Witkiewicz, 2008, s. 23, 54, 87, 154).

W pedagogice kary podejmowano szereg działań, które miały wpłynąć na system nerwowy oskarżonego. Jednym z nich było ciągłe wpatrywanie się kilku śledczych w twarz oskarżonego (Chodkiewicz, 1931, s. 49–50). Celem takiego działania było doprowadzenie oskarżonego do dezorientacji i rozproszenia uwagi. Inna metoda polegała na tym, że więzień siedział w pokoju przesłuchań, nie będąc przesłuchiwanym (Lityński, 2013, s. 42–63). W czasie przesłuchań stosowano także metody, które oddziaływały na sferę uczuć: „depresjonowali i wyśmiewali idee, o których wyznawanie podejrzewano aresztowanego, starali się podeptać uczucia rodzinne, pogrzyżać poprzez obelgi dotyczące godności osobistej i odebrać resztki nadziei” (Baberowski, 2009, s. 49–50). Gdy strach i terror moralny nie przynosiły oczekiwanych rezultatów, zeznania wymuszano, stosując terror fizyczny. Tortury stosowano bezlitośnie i prawie zawsze w stosunku do członków ujawnionych organizacji tajnych o charakterze politycznym (Butler, 2007, s. 121–154; Pieńkowski, 2000, s. 15–28).

Stalinowska pedagogika kary przybrała postać systemu wychowawczego, któremu poddano dziesiątki milionów istnień ludzkich (Dzwonkowski, 1997, s. 19–22; Rosiński, 1989, s. 26–65; Rayfield, 2009, s. 76–89). Skazywanie więźniów na przymusowe prace, będące powrotem do systemu niewolniczego na miarę nieznaną w dotychczasowej historii, było jednym z ważnych elementów życia gospodarczego kraju. sowiecki system pedagogiki kary dostarczał bezpłatnej siły roboczej. Wskutek zamknięcia w łagrach dziesiątków milionów ludzi, w wielkich centrach przemysłowych nie tylko nie było bezrobocia, ale istniało znaczące zapotrzebowanie na pracowników. Łagry stanowiły podstawę zagranicznej polityki handlowej ZSRS (Szentalski, 1997, s. 219–254).

Sowiecka pedagogika kary funkcjonowała w różnych wymiarach. Kara tzw. zniknięcia była formą wyroku pozasądowego. Osoby uznane przez system jako niepożądane dla reżimu, a cieszące się poważaniem w społeczeństwie, zniknęły w sposób tajemniczy, nikomu nieznanym. Najczęściej pozbawiano wolności, umieszczając w poprawczym obozie pracy. Konfiskata mienia, pozbawienie praw politycznych oraz ogłoszenie kogoś wrogiem mas pracujących miały

zastosowanie jako kary dodatkowe przy pozbawieniu wolności, względnie rozstrzelaniu. Kara śmierci była najwyższym środkiem obrony społecznej, podobnie jak ogłoszenie wrogiem pracujących i wydalenie poza granice ZSRS (Rozanow, 1998, s. 33; Ciesielski, Materski, Paczkowski, 2002, s. 64).

Kara zsyłki była pozostałością czasów carskich. Rząd sowiecki, zatrzymując ten rodzaj kary miał na względzie nie tylko odseparowanie elementu przestępczego od ośrodków działalności politycznej kraju, lecz również kolonizację Syberii. Zsyłka była jedną z form rozwiązania trudnego problemu narodowościowego. Stosowano tzw. zsyłkę dobrowolną polegającą na tym, że przed umieszczeniem w wagonach kolejowych deportowani otrzymywali do podpisu deklarację stwierdzającą, iż jadą z własnej woli: „«Wolna», bo obywatel deportowany oświadcza, że jedzie z własnej chęci, a «zsyłka», bo faktycznie jechać musiał. Utarł się nawet termin «wolna zsyłka»” (ASN, sygn. C II/51, Wspomnienia s. Laurety. Syberia-Irak-Palestyna, s. 3133). Poprawczy obóz pracy miał spełniać funkcję pedagogiczną – czynnikami wychowania miały być praca i propaganda. Praca była obowiązkiem każdego obywatela i zawierała w sobie walory uszlachetniające, toteż każdy obowiązany był do pracy fizycznej lub umysłowej – zależnie od klasyfikacji i stanu przydatności fizycznej. Właściwym miernikiem przydatności i sposobu zatrudnienia był rodzaj przestępstwa. Więźnia politycznego nie dopuszczano do żadnych prac administracji obozowej (Jewsiewicki, 1959, s. 74).

Konkludując, należy zaznaczyć, że sowiecka „pedagogika kary” była próbą systemowego wywierania określonych zachowań społecznych, które całkowicie zależne były od władzy. Mechanizm katynizmu w obszarze „pedagogiki strachu” miał na celu zredukowanie godności osoby ludzkiej do takiego poziomu, w którym podstawowym dążeniem stanie się utylitaryzm, konsekwencją którego miała być całkowita atomizacja społeczeństwa przebiegająca w taki sposób, by pozbawić go ewentualnych procesów zmierzających do zmiany systemu. W sposób znacznie subtelniejszy jest ona stosowana także obecnie, z tą różnicą, że społeczności same domagają się kary dla innych.

Podsumowanie

Fundamentalnym teleologizmem „pedagogiki” sowieckiej, tak strachu, jak i kary, wynikającym z przyjętego celu niniejszego opracowania, było unicestwienie za wszelką cenę godności osoby ludzkiej oraz pokazanie, że cała cywilizacja chrześcijańska ze swoim procesem wychowania, a wraz z nim system wartości osobistych i społecznych, nie mają żadnego znaczenia, są jedynie okazywaniem słabości. Odpowiadając na pytania badawcze należy przyjąć, że narzędziami tej specyficznej pedagogiki wychowania były wszelkiego rodzaju mechanizmy sprowadzające człowieka do poziomu przydatności, przedmiotu, wyeliminowania myślenia, analizy wydażeń. Jedynym akceptowanym zachowaniem było wykonywanie poleceń, które nosiło znamiona tzw. nowej religii. Przyjęta hipoteza badawcza zakładająca, że społeczeństwo z istoty swojej stanowi samodzielny podmiot relacyjny (naród), któremu z natury rzeczy przeciwstawia się katynizm dążący do jego gruntownej polaryzacji, została udowodniona na przykładzie struktury organizacyjnej ZSRS. Przedstawiony w pracy schemat katynizmu pokazuje, że te same

mechanizmy mogą być, niestety, stosowane z powodzeniem współcześnie, aby sterować całymi narodami. Należy tylko umiejętnie określić cel i metody, a wówczas mogą się sprawdzić słowa mówiące o utworzeniu centralnej władzy najpierw dla Europy, a w następnej kolejności całego świata: „Uwolnimy Słowian! Zdobędziemy Konstantynopol, a w Paryżu utworzymy nowy rząd. Zaprawdę, to jest najprostsze rozwiązanie wszystkich konfliktów międzynarodowych” (Kowalewski, 1943, s. 93).

Bibliografia

- Aleksiejewa, L. (2013). Ruch obrony praw człowieka w ZSRR. *Wolność i Solidarność*, 6, 61–96.
- ASN (Archiwum Sióstr Niepokalanek), sygn. C II/51. Wspomnienia s. Laurety. Syberia–Irak–Palestyna.
- Baberowski, J. (2009). *Czerwony terror. Historia stalinizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bartnik, C. (2008). *Personalizm*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Bocheński, A. (2013). Imperializm nacjonalistyczny a imperializm państwowy. *Niezależna Gazeta Polska. Nowe Państwo*, 12, 58–64.
- Brązkiewicz, B. (2005). *Psychiatria radziecka jako instrument walki z opozycją polityczną w latach 1918–1984*. Toruń Lysomice: Europejskie Centrum Edukacyjne.
- Butler, R. (2007). *Instrumenty terroru stalinowskiego: CzK, OGPU, NKWD, KGB od 1917 do 1991 roku*. Warszawa: Muza.
- Chodkiewicz, K. (1931). *Technika i taktyka kryminalna. Podręcznik dla organów bezpieczeństwa i sędziów śledczych*. Przemysł: O.K.X.
- Ciesielczyk, M. (1990). *KGB. Z historii rosyjskiej i sowieckiej policji politycznej*. Toruń: Wydawnictwo Kwadrat.
- Ciesielski, S., Materski, W., Paczkowski, A. (2002). *Represje sowieckie wobec Polaków i obywateli polskich*. Warszawa: Ośrodek Karta.
- Dzwonkowski, R. (1997). *Kościół katolicki w ZSRR 1917–1939*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Frierson, C., Wileński, S. (2011). *Dzieci Gulagu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jewsiewicki, W. (1959). *Na syberyjskim zesłaniu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jezierski, E. (1927). *Prawda o Sowietach*. Warszawa: Druk Rola.
- Józewski, H. (2014). Jak Rosja stworzyła nowych Polaków. *Niezależna Gazeta Polska Nowe Państwo*, 1, 58–64.
- Kołąkowski, P. (2010). *Pretorianie Stalina. Sowieckie służby bezpieczeństwa i wywiadu na ziemiach polskich 1939–1945*. Warszawa: Bellona.
- Kowalewski, Z. (1943). *Śmiertelny wróg chrześcijaństwa*. Warszawa: Wydawnictw Glob.
- Kucharski, D. (2010). *Ludobójstwo na Polakach w Sowietach w okresie międzywojennym (1921–1939). Początek wielkiej narodowej tragedii*. Krzeszowice: Dom Wydawniczy Ostoja.
- Lenin, W. (1952). *W sprawie hasel. O kompromisach. Jedno z podstawowych zagadnień rewolucji*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lewickij, B. (1990). *Terror i rewolucja*. Wrocław: Instytut Literacki Stan.
- Lityński, A. (2013). Ludobójstwo. Operacja polska NKWD (1937–1938). *Studia Iuridica Lublinensia*, 19, 181–199.
- Lityński, A. (2013). Rok 1934 w ZSRR. NKWD, „lex kirov” i początek wielkiego terroru. *Roczniki Administracji i Prawa*, 13, 42–63.
- Mac Cullagh, F. (1924). *Prześladowanie chrześcijaństwa przez bolszewizm rosyjski*. Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów.
- Mora, S., Zwierniak, P. (1945). *Sprawiedliwość sowiecka*. Włochy.
- Parandowski, J. (1996). *Bolszewizm i bolszewicy w Rosji*. Londyn: PLUS.
- Pieńkowski, T. (2000). *Droga polskich żołnierzy do Katynia, Miednoje, Piatichotek i...?* Warszawa: MAG Agencja Wydawnicza.

- Pniewski, G. (1935). *Dzierżyński – twórca czerezwyczajki*. Warszawa: Składnica Główna Polskiego Towarzystwa Księgarni Kolejowych Ruch.
- Rayfield, D. (2009). *Stalin i jego oprawcy*. Tłum. S. Kędziński, E. Skórska. Warszawa: Amber.
- Rosiński, A. (1989). *Stalin. Demon zbrodni i zła. Wielka czystka 1934–1939*. Warszawa: Agencja Wydawnicza „Pigwin”.
- Rozanow, W. (1998). *Apokalipsa naszych czasów*. Białystok: Wydawnictwo Łuk.
- Sendek-Biliczka, E. (1990). *W sowieckim raju*. Perth: Kurier Press.
- Stalin, J. (1949). *O rozbieżnościach partyjnych słów kilka*. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza.
- Szentalinski, W. (1997). *Tajemnice Łubianki*. Warszawa: Czytelnik.
- Werra, Z. (2015). *Współczesne próby anihilacji chrześcijańskiej tożsamości Polaków na przykładzie zbrodni katyńskiej. Studium historyczno-społeczne*. Koszalin: Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej.
- Witkowicz, A. (2008). *Wokół terroru białego i czerwonego 1917–1923*. Warszawa: Książka i Prasa.
- Zamorski, K., Starzewski, S. (1994). *Sprawiedliwość sowiecka*. Warszawa: ALFA.
- Статья 58 Уголовного кодекса РСФСР (1938), http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/st_58.php (2.10.2019).